

ДО ПИТАННЯ ТВОРЕННЯ ТА ВЖИВАННЯ БУДІВЕЛЬНИХ ТЕРМІНІВ

*О. Горда, Р. Кюнцлі, к.філол.н.
Львівський національний аграрний університет*

Дуже вже багато в сучасній мові мулу, непотрібного мавпування і плазування перед іншими мовами.

С.Караванський [6]

Ключові слова: будівельна індустрія, термін, термінологія, терміносистема, поняття, нормативний термін, ненормативний термін, переклад термінів.

У статті зроблено аналіз ненормативних будівельних термінів і запропоновано їх літературні відповідники.

Постановка проблеми. Останнє десятиліття ХХ ст. та початок ХХІ ст. в Україні характеризуються стрімким розвитком будівельної індустрії. З розвитком галузі розвивається й виробництво будівельних матеріалів та обладнання, розширюється сфера будівельних послуг, з'являються новітні технології будівництва тощо. Це, зрозуміло, сприяє появі в мові нових назв і відповідно збагаченню будівельної терміносистеми, а відтак породжує проблему творення та вживання нових будівельних термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в українському мовознавстві вже маємо чимало праць, автори яких розглядають як загальні теоретичні проблеми термінології (І. Ковалик [8], Т. Панько [14], І. Кочан [9], колективні монографії Т. Панько, І. Кочан та Г.Мацюк [15]; А. Д'якова, Т. Кияка, З. Куделько [2]; Л. Симоненко, Л. Соколової та ін. [11]), так і різні галузеві терміносистеми, зокрема будівельну (В. Марченко [10], А. Письмиченко [16], І. Чепіга [19], С. Жуковський, Л. Полюга та ін. [3]).

У дослідженні В. Марченко на прикладі будівельної термінології проаналізовано роль традиційних способів словотворення (лексико-семантичного, морфологічного та синтаксичного) сучасної української літературної мови в поповненні терміносистеми будівельної лексики. А.Письмиченко розглядає особливості термінотворення в українській та російській мовах на основі зіставлення українських будівельних термінів і відповідних їм російських еквівалентів, а також відповідності та розбіжності в морфологічних і синтаксичних структурах термінів обох зіставляваних мов. Об'єктом аналізу в дослідженні І. Чепіги є будівельна лексика на позначення загальних понять будівництва, будівельних матеріалів, процесів первинної обробки дерева та знарядь праці староукраїнської мови. Колективну статтю С. Жуковського, Л. Полюги та ін. присвячено розгляду окремих способів передачі термінів та основних принципів укладання "Українсько-російського словника термінів будівництва й архітектури".

Попри те публікації в періодичних виданнях, інтернет-ресурси, рекламні тексти будівельної тематики, а іноді навіть словники рясніють невластивими українській мові термінологічними утвореннями. Це свідчить про те, що питання нормативного творення та вживання будівельних термінів і надалі залишається актуальним в українському мовознавстві.

Слушною щодо цього є й думка І. Кочан. Мовознавець вважає, що сьогодні як ніколи важливо прискіпливо ставитися до чистоти рідної мови загалом і наукової зокрема. Була і є актуальною проблема співвідношення національного й запозиченого в мові. Це зумовлено тим, що на зламі століть у нашу мову влилося чимало англіцизмів та американізмів, які почали витісняти питомі українські слова. Вливаються вони бурхливим потоком і в терміносистеми. Однак не можна замінити всю національну термінологію запозиченою, хоч би якою найдосконалішою вона не була [9, с.16].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – обґрунтувати окремі, виявлені нами, і ненормативні, на наш погляд, терміни в галузі будівництва і запропонувати ті, які більше відповідають українській термінологічній системі.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, одним із чинників нормативності термінологічної одиниці є її відповідність словотвірним зразкам літературної мови. Однак, на жаль, і нині в рекламних оголошеннях на листівках, щитах, у періодичних виданнях трапляються будівельні

терміни, утворені за усталеними російськими словотвірними моделями: *енергозберігаючі склопакети, нержавіюча сталь, армуюча сітка* тощо. Нагадаємо, що вживання активних дієприкметників теперішнього часу на -уч(-юч)-ий і -ач(-яч)-ий є дуже обмеженим в українській мові, й мовознавці радять їх уникати або використовувати тільки в тих випадках, коли без них неможливо обійтися [6, с. 34–35; 17, с. 100; 5, с. 249–250]. Згадані ж нами терміни варто було б замінити відповідниками: *енергоощадні склопакети* за аналогом до *енергоощадні технології* [4, с. 954] та *нержавійна сталь* [там само, с.800] і відповідно *армувальна сітка*.

Доволі поширеним у сучасній мові є й уживання термінів *несуча конструкція, несуча стіна* тощо, утворених під впливом російських *несущая конструкція, несущая стена*. Фахові нормативні словники та дослідження подають наступні відповідники до *несущий*: *тримальний, тримний та носійний*, а у термінологічному словосполученні з компонентами *конструкція та стіна* радять використовувати *тримальний* [4, с. 413, 806; 13, с. 12].

Ненормативним вважаємо і термін *комплектуючі для вікон*. Літературними відповідниками до нього пропонуємо *комплектувальний набір до вікон* або *комплектування (укомплектування) до вікон* за аналогією до *устаткування, обладнання, спорядження*, які в українській мові означають і дію за відповідним значенням устатковувати, споряджати тощо, і сукупність предметів, пристроїв, приладів, механізмів, технічних засобів [18]. Зауважимо, що прийменник *для* в цій термінологічній одиниці ми замінили прийменником *до*, оскільки *для* слід вживати у випадках, коли йдеться про призначення чогось “для людини, тварини або якоїсь ширшої потреби” [1, с. 165].

Добре вкоренився ще з радянських часів у будівельній терміносистемі термін *бетономішалка*. Деякі мовознавці вважають його нормативним. Свідченням цього є українські лексикографічні праці ХХІ ст., які фіксують цю термінологічну одиницю [12, с. 95; 7, с. 516; 18]. Щоправда, окремі з них подають і термін *бетонозмішувач* [7, с. 516; 18]. Цю номінацію, але вже як переклад російського терміна *бетономеситель* фіксує і “Російсько-український словник термінів будівництва й архітектури” [4, с. 45]. Що це: дві різні терміноодиниці чи дві назви одного поняття? Спробуємо знайти пояснення. У “Новому тлумачному словнику української мови” читаємо: “Бетономішалка – машина для механічного перемішування суміші, з якої виробляють бетон” [12, с. 95], подібне тлумачення, щоправда вже терміна *бетонозмішувач*, подає “Тлумачний словник української мови онлайн” [18]. Порівняймо: “Бетонозмішувач – машина для приготування бетонної суміші механічним перемішуванням її компонентів у барабані, що обертається, *бетономішалка*” [18]. Отже, йдеться про одне й те саме поняття, якому дали дві назви. Виникає запитання: що ж із запропонованих українськими лексикографами відповідників повинен вибрати фахівець з будівництва, який не має філологічної освіти? Безумовно, перевагу слід віддати номінації *бетонозмішувач*. Аргументуємо. Як вважає Е. Огар, терміни слід перекладати інакше, ніж звичайні слова. Оптимальним шляхом є не переклад самого слова, а віднаходження в мові, якою перекладають, найточнішого відповідника поняттю, іншими словами, переклад термінів здійснюється за моделлю “поняття – український термін”, а не за моделлю “іншомовний термін – український термін”.

Пошук терміна-відповідника починається з аналізу властивостей нового поняття. Цілком можливо, що котрась із властивостей “підкаже” іншу назву поняттю, ніж вона є в мові, з якої здійснюється переклад [13, с. 12].

Аналізуючи вищезазначені тлумачення термінів *бетономішалка* та *бетонозмішувач* (йдеться про машину, яка не мішає бетон, а перемішує (змішує) компоненти для його приготування), доходимо висновку: назва *бетономішалка* – це калька з російської, що не відповідає поняттю, яке вона позначає.

Висновки. Оскільки наше дослідження обмежене певними рамками (наукова стаття), ми зробили лише короткий аналіз того мовного “сміття”, на яке довелось натрапити здебільшого в періодиці та лексикографічних працях, але й він насторожує та спонукає до подальших пошуків хоча б тому, що “Словотворчість підлягає певним – може й неписаним – але законам. Лексика, яка порушує ці закони, рано чи пізно зникає. Мові ж, переобтяженій неякісною лексикою, загрожує втрата прихильності з боку мовців” [6, с. 35].

Бібліографічний список

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К. : Либідь, 1991. – 253с.

2. Д'яков А. С. Основи термінотворення : семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : КМ Academia, 2000. – 218 с.
3. Деякі проблеми перекладу українських термінів будівництва й архітектури у двомовному словнику / С. Жуковський, Р. Кінаш, Л. Полюга, В. Базилевич, Н. Дрівко // Проблеми української термінології СловоСвіт 2008 : зб. наук. праць учасників 10-ї Міжнар. наук. конф., 30 вер. – 1 жовт. 2008 р. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”, 2008. – С. 56–58.
4. Жуковський С. Російсько-український словник термінів будівництва й архітектури / С. Жуковський, Р. Кінаш, Л. Полюга, В. Базилевич ; за ред. Р. Кінаша. – Львів : Ліга-Прес, 2005. – 960 с.
5. Зубков М. Г. Українська мова : універсальний довідник / М. Г. Зубков. – Х. : Школа, 2004. – 496 с.
6. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне “я” / С. Караванський. – К. : Академія, 2001. – 240 с.
7. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови : Гнізда слів з вершинами – омографічними коренями / Є. А. Карпіловська. – К. : Укр. енциклопедія, 2002. – 912 с.
8. Ковалик І. Логіко-лінгвістична проблематика технічної термінології у слов'янських мовах / І. Ковалик // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 1969. – Вип. 6. – С. 19–23.
9. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові / І. М. Кочан. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 518 с.
10. Марченко В. С. Основні способи термінотворення (на матеріалі будівельної термінології / В. С. Марченко // Культура слова. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 36 – 40.
11. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах / [Симоненко Л. О., Соколова С. О., Короленко І. В. та ін.]. – К. : Наук. думка, 1993. – 239 с.
12. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. – 2-ге вид., випр. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. – К. : Аконт, 2001. – Т. 1. – 928 с.
13. Огар Е. Вправне вживання термінів / Е. Огар // Укр. мова та література. – 2000. – № 2. – С. 12.
14. Панько Т. І. Від терміна до системи / Т. І. Панько. – Львів : Світ, 1979. – 147 с.
15. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
16. Письмиченко А. М. Сучасна будівельна термінологія в українській і російській мовах / А. М. Письмиченко // Мовознавство. – 1991. – № 6. – С. 46 – 51.
17. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем : 140 запитань і відповідей / О. Сербенська, М. Волощак. – К. : Просвіта, 2001. – 204 с.
18. Тлумачний словник української мови онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника : <http://www.slovnyk.net>.
19. Чепіга І. П. Будівельна лексика староукраїнської мови (загальні поняття, будівельні матеріали, первинна обробка дерева, знаряддя праці) / І. П. Чепіга // Мовознавство. – 1982. – № 2. – С. 51–61.

Гордая О., Кюнцли Р. К вопросу образования и употребления строительных терминов

В статье сделан анализ ненормативных строительных терминов и предложены их литературные соответствия.

Ключевые слова: строительная индустрия, термин, терминология, терминосистема, понятие, нормативный термин, ненормативный термин, перевод.

Horda O., Kiuntsli R. To the issue of formation and the use of o building terms

In the article the analysis of unnormative build terms is done and offered them literary accordances.

Key words: building industry, term, terminology, system of terms, concept, normative term, unnormative term, translation of terms.